

Det norske Folks Husbondsret

Taler

Bjørnstjerne Bjørnson

- 1 [I det Mindre har denne Tale naturligvis blevet holdt forskjellig paa forskjellige
Steder; i det Større derimod temmelig ligelydende og i det Afgjørende endog
Ord til andet, fordi jeg vilde kunne sige, hvad jeg nu kan sige: den kommer frem
ikke som en Enkeltmands Tanke, den er Tuseners Vished om det norske Folks
5 Husbondsret. Jeg kan slutte, at om jeg havde havt Tid til at spørge Landet
rundt, saa vilde jeg have faaet samme Svar af Landets store Flertal. Talen
forelægges derfor forsynet med en udvortes Autoritet, som gjør den til et
Folkeprogram i vor Kamp, - og det var dette jeg tilsigtede. BB]

10 I

- Siden det blev til Alvor med Læren om Folkesuveraniteten ogsaa hos os, har
forskrækkede Højremænd naturligvis forsøgt at, modsige den; ligesaa en enkelt -
og utvilsomt enkeltstaaende - Røst blandt vore egne. Denne har forudsat, at
15 man mente at indsætte Folkesuveraniteten i hele den Magtudstrækning, som
det absolute Kongedømme engang havde, at den altsaa ogsaa underlagde sig
Troesspørsmaal og lignende til den Enkeltes uindskrænkede Ret hørende. Jeg
har aldrig set nogen slig Paastand fremsat, og Kampen mod den er derfor en
Kamp mod Vejrmøller. Med Folkesuveraniteten mener vi et Folks Husbondret i
20 sit eget Land; der faar være en, som har den sidste Afgjørelse, og dette kan i et
frit Land ingen anden være end Folket selv. For dets Afgjørelse skal man bøje
sig, den Enkelte være Konge eller simpel Borger.

- Pietister har ment, at Læren var et Oprør mod Gud; thi Alt skal afgjøres etter
25 Guds Ord og ikke efter Flertallets Vilje. Denne Indvending gjælder ligemeget
alle Styrelsesformer, som maatte bestemme noget mod Guds Ord, d. v. s. mod
det, som er rigtigt; men netop hvor Flertallets Vilje bliver Lov, er der mindst
sandsynlighed for, at man fatter ligefremme syndige Beslutninger. En enkelt
Mand kan handle urigtigt i Ophidselse og af ond Lidenskab; et Folk i

Raadsforsamlingen vanskeligere. Saa har man ment, at Læren om Folkets Husbondsret var mod Bibelen; i det gamle Testamente gjøres Kongerne «lig Guder», og i det ny befales Folket at «ære Kongen» og «give Kejseren hvad Kejsersens er». Heri maa ligge, at Kongen, Kejseren, han og ingen anden skal
35 have den sidste Afgjørelse eller være den af Gud med Myndighed udrustede,

Hvad angaar den gamle Tids Begreb om, at Kongen var lig Gud, hvilket han hos vilde Folk endnu er, (forsaavidt han ikke ligefrem er deres Gud), - saa tænker jeg, at vi kan gaa det forbi. I vore Dage er det Folket, ikke Kongen, som giver Loven,
40 Folket ikke Kongen, som er Magtens øverste Kilde, altsaa den øverste Øvrighed. Havde vi fri Præster, istedetfor at vi har Statskirke-Præster, Kongetjenere, saa var de af sin Samvittighed drevne til at udlægge Stedet «ærer Kongen» og «giver Kejseren hvad Kejsersens er» saaledes, at Folket sattes ind istedetfor Kongen og Kejseren; thi det er ikke Navnet, men Myndigheden, som skal æres, Lovenes og
45 Magtens Myndighed, og den er hos det fri Folk.

Jeg forbigaar en Indvending mod Folkets Husbondsret som den, at Gud har udvalgt Kongeslægter til at repræsentere det Blivende, det Sammenhængende i Folket; thi jeg tænker dette repræsenterer Folket selv bedst. Og dermed gaar jeg
50 til mit Æmne.

II

Menneskene har tilbragt uendelig lang Tid med at lære at yde andre de Hensyn,
55 som de selv krævede, - Grundbetingelsen for at leve fredeligt sammen. De har gaat i en streng Skole førend de lærte tarvelig Lovlydighed. Konger udrustedes med guddommelig Myndighed, eller stammende fra Guder, eller selv værende Guder, og Love, givne af vedkommende Folks Gud umiddelbart eller middelbart finder vi over hele Verden; det viser, at det overalt har været følt
60 nødvendigt at udruste Herskeren og Loven med al tænkelig Autoritet.

Man troede længe, at Folkene var Kongernes Ejendom, og havde disse ikke saa grænseløst misbrugt sin Magt, saa havde man ogsaa i Europa troet det endnu længer. Men de lærte selv Folkene at skille mellem Lov og Konge og at skjønne,
65 at Folkets Vel var højere end Kongen, og krævede, at Folket selv overtog Lovgivningsmagten. Englands Frigjørelse er den fyldigste og vigtigste. Da Kongen idelig bragte Folk og Penger til blodige Krige og utøjlet Liv, tiltvang de øverste Klasser af Folket sig Bevilgningsret, og da de først havde faat saa meget,

70 begyndte de at handle med Kongen; for hver ny Bevilgning maatte han afstaa en Myndighed, og saaledes handlede de ham snau.

Strax et Par Folk var blevet politisk fri, begyndte Oplysningens Førere at granske de Grunde, hvorpaa Styrelsen hvilte. Hvad de fandt, bar de største Aander
75 udover al civiliseret Verden, og første Gang disse Sætninger sloges fast i Lov, det var da Amerikanerne ikke længer vilde taale Englands Tyranni, men udgav den store Frihedserklæring af 4de Juli 1776.

I den findes blandt Andet:

80

«Følgende Sandheder holder vi for uimodsigelige og selvindlysende:

at alle Mennesker er skabt lige; -

at de af Skaberen har faat uafhængelige Rettigheder; -

85 at iblandt disse Rettigheder maa først og fremst sættes Livet, Friheden og at søge Lykken; -

at Menneskene forat nyde disse Rettigheder har givet sig et Styre, hvis Myndighed kommer fra deres Samtykke som styres; -

90 at alle de Ganger, som Formen for Styret gjør Skade paa de Behov, hvorfor det er blét til, har ogsaa Folket Ret til at ændre Formen eller til at afskaffe den og give sig en ny; -

at de herved gaar ud fra, hvad som høver dem.»

Vi Nordmænd maa lægge Mærke til disse Sætninger! De blev nævnte da ogsaa vi
95 i 1814 udgav en Uafhængighedserklæring.

Naar vi i vore Dager vil bevise et Folks Husbondsret, tar vi Sagen simplere. Vi paaberaaber os ikke Rettigheder, som vi skulde eller burde have havt, - vi gaar ud fra, hvad vi ser for vore Øjne. Har et Folk naaet saa langt, at dets Vilje har ordnet
100 Loven og Styret, har givet Magten og kontrollerer Magten, bevilger Skatterne og bruger dem som det vil, da siger vi, at dette Folk er suverænt. Et saadant Folk kjender ingen Prærogativer, Forrettigheder, uden det heles Vel, for hvilket alt andet maa vige, det andet tjene, ogsaa Kongen.

105 Ellers taler vi fremdeles om et frit Folks «Rettigheder»; men vi mener andre end de mente i forrige Aarhundrede. Vi tænker derved paa, hvad vor Oplysning, vor Arbejdsevne, vor Formue, og det, som disse tilsammen har grundlagt,

110 ubønhørlig kræver; opfyldes ikke det, saa kan man faa føle, at disse Rettigheder er suveræne, d. v. s. at et Folks Behov har den sidste afgjørende Stemme.

Men det er ikke min Agt at holde mig til «Rettighederne», de gamle eller de ny. Jeg indskrænker mig til at lægge Folkesuveræniteten paa vore Forholde, som de er idag forat se om den passer dem eller ej, d. v. s. om den, lagt paa vore Forhold,
115 har den moralske Lov med sig, eller mod sig. Er den med, saa spør vi dem, som desuagtet nægter, at den har været Forudsætningen for vore politiske Forhold, - vi spør dem om, hvilken Lov de støtter sig til, som er højere end den moralske.

III

120

Vore Modstandere medgiver alle som en, at i 1814 havde vort Folk sin fulde Husbondsret. Men i dette mærkelige Aar gav de den ogsaa strax ifra sig.

Til hvem?

125

Til Stortinget og Kongen.

Til begge to? Til begge to.

130 Havde vi nu ikke vægret os ved at gaa ud ifra et Folks «Rettigheder», saa kunde vi her gjort gjældende, at det, som udrustede os med en Suveræns Myndighed i 1814, det har vi mere af idag end da. Vi har større Oplysning, Arbejdsevne, Formue, større Magt til at værge vort Behov og gennemføre hvad det trænger. Vi har ikke tabt noget siden da; vi har vundet.

135

Men lad os alligevel sætte, at det er saa at Suveræniteten strax gik over fra Folket til Storthinget og Kongen; og lad os sætte, at der kommer Tvistigheder op mellem disse, idet den ene vil, hvad den anden ikke vil. Jeg tror, vi har historisk Ret til at sætte et sligt Tilfælde?

140

Hvad saa? Ja, der staar vi! - «Men det er bra, at vi stundom staar; thi det, den ene Part vil, kan jo være «rispende gæli» - som der nylig offentlig blev sagt. Det kan ogsaa være overmaade rigtig, i alle Maader stemmende med Folkets Behov, -
145 skjønt ikke med Kongens. Historien er ikke uden Exempler. Hvad saa? Skal vi staa der alligevel? Det store Flertal i Folket med sine Behov bag sig, det vil sige deres egen Lykke, deres Børns Fremtid, - og paa den anden Side en Konge, hvis

Behov er stik modsat. Jeg gjentager: Historien er ikke uden Exempler. Atter og atter: hvad saa?

150

«Ja, saa kommer det an paa hvem som er stærkest.»

Tænk; man svarer virkelig saa; man henviser koldblodig til Historien, som har mange Exempler paa slige Kraftprøver. Og der er Præster blandt dem, som
155 svarer saa, - svarer med Udveie fra Næverettens Tid, fra den mørke Egoismes Vilje; thi hellere det end at indrømme Folkesuveræniteten idag!

Hvor er vi saa kommet hen? Vi er kommet til, at i Principet, i Tanken, er Borgerkrig indsat som sidste Paragraf i Grundloven. Vi ser altsaa, at
160 Suveræniteten ved at gaa over paa to, kan tabes, og Tilfældigheden blive Suvræn.

Er det formeget at kalde en slig Lære, en slig Opfatning af vor Grundlov usædelig? Men saa har den ogsaa dømt sig selv.

165

Vi skal prøve Folkesuveræniteten paa Loven om Magtfordelingen.

Folkesuveræniteten har ingen Plads til Magtfordelingen, siger man, og da denne er saa tydelig sat i Grundloven, maa Folkesuveræniteten hos os være udelukket.

170

Denne Misforstaaelse kommer af, at man ogsaa statsretlig (ligesom i skjødesløs daglig Tale) modsætter Folket og Kongen som to lige store Størrelser, og følgelig tror, at Magten er delt mellem Folket og Kongen. Selv Grundlovsgiverne, gamle Absolutister som de var, har sammesteder gjort sig skyldig i denne
175 Skjødesløshed, hvilken dog er ligegyldig for deres Lov; Folket som saadant er ingen Statsmagt.

Men er altsaa Modsætningen: Storthinget og Kongen, - hvorfor kan ikke de dele Magten under Folkesuverænitetens Majestæt? Skal de endelig afsætte denne for
180 at skaffe sig Plads? Skal Fuldmægtigerne endelig gjøre Husbonden umyndig? Hvor det som hos os ovenikjøbet var Folket selv og ingen anden, som delte Magten mellem dem, er det altfor tydeligt, at Folket staar over dem, som det betror Dele af Magten. De styrendes Fuldmagt er nøje bestemt, baade Storthingets og Kongens. For Storthingets Vedkommende, som hos os har
185 baade Lov-, Bevilgnings- og Kontrol-Myndighed, maa Fuldmagten ovenikjøbet

idelig fornyes.

190 Der er af Folket anvist begge Fuldmægtige hver sit Strøg for Myndighed; thi i samme Strøg kan ikke to have den samtidig. Tvistemaal opstaar, naar Grænserne for begge Strøg endnu ikke allevegne er opgaaede.

195 Vi sætter nu, at de her aldrig kan blive enige, (og Historien giver os Ret til at tænke os slige Tilfælder), - saa har vi i Principet, i Tanken, atter Borgerkrig som sidste Middel, hvis de ikke begge vil underkaste sig Folkesuverænitetens Afgjørelse. Dette er en syndig Tanke og at udsprede den er ogsaa Synd. Feiler jeg, naar jeg derfor tror, at inden ganske kort Tid vil man i alle virkelig frie Land være enige om, at hvis Folkesuveræniteten ikke var der, saa maatte vi, strax vi gik over til det konstitutionelle System og derved til Magtfordeling, i Moralens
200 Navn finde den op?

Nei jeg feiler ikke. Det største i vor Tid er, at den almene Retfærdighedsfølelse Dag for Dag bliver en stærkere Autoritet i Staten end nogen anden, stærkere end den arvede, stærkere end Magtens, stærkere end Vaabenernes.

205 Den har altid været det i en vis Forstand; man har altid i det Store taget hersket udaf den almene Forstaaelse af Ret og Uret; men man har ogsaa godtyklig, hvis man havde Magten, kunnet krænke den, i gamle Dage til det Grænseløse, senere altid mindre og mindre. Ikke alene er den almene Retferdighedsfølelse blevet
210 mere ømtaalig og mægtig; men den underlægger sig efterhaanden Strøg, som den før ikke ænsede; med andre Ord, den almene moralske Erkjendelse bliver med Oplysningen daglig større, idet flere og flere faar den, og finere og sikrere føler man Stigningen foregaar med slig voxende Hurtighed, at vi kan skjønne, at den Ulighed, den Humbug, den Trods, som endnu taales i Aar, under ingen
215 Omstændighed taales bare nogle Aar fremad.

Vi kan skjønne, at den almene Retfærdighedsfølelse ubetinget vil stille sig mod Oprør af en enkelt Statsmagt mod et Folks Vilje; den almene Retfærdighedsfølelse elsker stille Afgjørelser, ædle Domme.

220 Saa indvender man, at Magtfordelingen er ikke længer slig, som den var ment i 1814. Nej, naturligvis! Levende Kræfter tar man ikke igjen, hvor man satte dem; i 60 Aar har de rørt paa sig.

Men de, som ikke opfatter dem som levende Kræfter, men som døde Vægter, de paastaa, at Lodderne skal deles som de var delt i 1814; Folket har ingen Ret til at gjøre den ene Vægtskaal tyngere eller lettere. Ja, mon det?

230 Sæt, at Folket ikke har denne Ret; sæt altsaa, at den ene Vægtskaal siger til den andre Vægtskaal: «Hid med de Lodder, jeg har mistet!» og den andre saa ikke vil. Sæt, at den første siger: «Jeg nægter at funktionere, til jeg faar Lodderne mine igjen», - og at den andre svarer: «Hvad for noget? Saa skal da ogsaa - !» ...
Hvad foretrækker man (det er i Moralens Navn jeg spør), enten slige Scener,
235 som jeg tænker vi kjender til, eller et Folks stille, øverste Afgjørelse gennem Valg? For hvis Skyld er begge Vægtskaale til? Hvis er det, som er i dem?

Nej, jeg gjentar det: Havde vi ikke Folkesuveræniteten eller Husbondsretten, -
ædle Mænd og Kvinder vilde finde den op for at vort offentlige Liv skulde
240 forblive et sædeligt og alvorligt.

I.

Vi gaar over til Folkesuverænitetens Virksomhed i Rigsretten. Her er den tydelig
245 sat.

Grundlovens § 86 ordner Rigsretten, hvori Odelstinget har
Anklagemyndighed, Lagthing og Højesteret Domsmyndighed.

250 Som Grundlovsgiverne tænkte sig Rigsretten i Virksomhed vil den almene Følelse ikke gjerne have den. Nu støder det mange, at det samme Thing skal have baade Anklage- og Domsmyndighed. Det kunde let hænde, at Lagthingets Medlemmer i samlet Storthing kom til at stemme i en Sag, de i en anden Form siden skulde dømme over.

255 Man finder det rigtigere, at det Storthing, som har faaet Grund til Anklage, skyver Sagen over til Folket og lader dette afgjøre i det næste Valg, om her skal rejses Anklage eller ei. Allerede nu er Rigsretten ment at være en Folkedom, hvortil kommer Højesterets. Men overlades det til Folket selv at afgjøre, om her
260 er Grund til Anklage, saa bliver den det i endnu højere Grad. Og dette er i egen Sag, og begge baade Thing og Regjering, kan da underkaste sig Husbondens Afgjørelse forsaavidt. Intet Ord i § 86, ei heller i de specielle Love om Rigsret hindrer denne utvilsomt retfærdigere og tidsmæssigere Ordning.

Man siger at paa den Maade fristes de valgte let til at sammensætte Lagthinget saaledes, at Regjeringen er fældet paa Forhaand. Ja, af Regjeringens Venner sammensætter de valgte vist ikke herefter Lagthinget, hvis de er stærke nok til at undlade det. Regjeringen er stærk nok til ikke at slippe et eneste liberalt Medlem ind i Højesteret. Men derfor er det vel ikke sagt, at Rigsrettens Dom er givet; vi faar haabe, at begge dens Dele er lydhøre for Sagens Grunde, og at de er retskafne Mænd.

Desuden at klage over, at begge Parter, baade Opposition og Regjering, sammensætter - den ene Lagthinget, den anden Højesteret - af sine Meningsfæller, det er en særegen Klage. Har et Frit Folk nogen anden Maade politisk at tale paa end gennem Partier? I hvilket frit Land? Dette er betinget af det konstitutionelle System. Selv de som klager, hører utvilsomt til et politisk Parti.

280

De, der klager over, at et «skyldig» eller «ikke skyldig» afsiges ved Folkedom i stærkere Grad end før, de klager over det konstitutionelle System, - og lad dem saa klage!

Har Statsraaderne skadet Landet ved at fraraade Deltagelse i Thingets Forhandlinger? Har Statsraaderne skadet Landet ved at fraraade Kundgjørelse af Loven af 17de Marts? Har Statsraaderne skadet Landet ved at tilraade Kongen at stille sig over Storthingets Bevilgningsmyndighed o. s. v.

Lad os saa høre Folket om dette svarer Nej og ikke befuldmægtiger de Valgte til at sætte Rigsret, eller om det svarer Ja og befuldmægtiger dem!

Jeg kjender Justisdepartementets Foredrag af 8de November 1845, vedtaget af Regjeringen den 19de i samme Maaned. Jeg ved, at mange ifølge det mener, at Sager som de to sidstnævnte ikke kan komme ind under Rigsrettens Afgjørelse; thi dette vilde være indirekte at løse en Grundlovsstrid, og dertil har Rigsretten ingen Myndighed.

Jeg finder, at Justitsdepartementets Fortolkning er en meget nem Fortolkning. Hvergang Regjeringen vil vende en Grundlovsparagraf i Kongemagtens Interesse, behøver den bare at begynde en Strid om den, saa kan Retfærdighedens Arm ikke længer naa Overtræderen.

305 Nu siger Ansvarlighedsloven af 7de Juli 1828, at Rigsretten kan dømme
Regjeringen, naar Storthingets Beslutninger ikke tillægges den disse ved
Grundlovens hjemlede Gyldighed.

I Henhold til Grundlovens § 112: det tilkommer Storthinget at afgjøre, «om
310 den foreslaaede Forandring (i Grundloven) skal finde Sted eller ej», i Henhold
hertil har Storthinget tre Gange efter tre forskellige Valg besluttet den
Forandring, at Statsraaderne skal ind i Thinget. 9de Juni 1880 overdrog
Storthinget til Regjeringen at kundgjøre denne Lov. Til stor Skade for Landet
undlod Regjeringen dette.

315 Her er altsaa Storthingets Beslutning «ikke tillagt den en saadan i Grundloven
hjemlede Myndighed». De Grunde som har bestemt Regjeringen til slig
Lovovertrædelse, kan bestaa i en særegen Fortolkning eller i andet; - dette kan
alene skjærpe eller formilde Dommen, ophæve den kan det ikke.

320 Ligesaa lidt de Grunde, som har bestemt Regjeringen til at gjøre Indgreb i
Storthingets bevilgende Myndighed. Regjeringen kan støtte sig paa en særegen
Fortolkning af Grundloven eller paa andet, som efter Omstændighederne virker
formildende eller skjærpende. Men naar Storthingets Beslutning er fattet efter
325 Grundlovens § 75, Bogstav d. og Regjeringen i Handling har nægtet
Storthingets Beslutning «den Gyldighed som er tillagt den i Grundloven», da er
Overtrædelsen strafbar.

Kommer Overtrædelsen af en særegen Maade at fortolke paa, nu, saa er
330 Regjeringen ikke den første, som faar lide for en slet Fortolkning i sin Sags
Interesse. Ingen Retspraksis i Verden fritar en Mand for Ansvar, fordi han
paaberaaber sig en egen fortolkning. Det skulde ogsaa blive en net Historie.

Alle Statsmænd, som hidtil har villet, og som heretter vil svække Storthingets
335 Myndighed, begynder med at fortolke væk vigtige Bestemmelser i Folkets
Grunddlov; saa kan jo Handling i betimelig Tid følge efter.

Men det tilkommer Storthinget, ja det er Storthingets dyre Pligt at hævde selve
Grundloven ved at hævde dens rette Brug. Har de før ikke altid kunnet, saa er
340 det fordi Folket ikke altid har været aarvaagent nok. Vi haaber, at det nu er
blevet det.

345 Kanske var det ønskeligt, at Folket havde et andet og letvintere Middel til Værn for Grundlovens rette Brug; at nemlig Regjeringen ligesom Stortinget tog sin Dom direkte af Valgene. Men da Regjeringen endnu haardnakket vægrer sig herfor, maa man bruge det Middel, som er foreskrevet.

350 Svarer man, saa kan jo Folket drage hele Grundloven over til sig, da er det fordi man glemmer, at Folket, som har givet den, ogsaa har den sidste Fortolkning af den. Og stoler man ikke paa Folkets Retfærdighedssans, bør man aabent arbejde for et absolut Monarki. En sidste Afgjørelse maa der til, og da den ikke kan være hos to, faar man vælge.

355 V

Folkets Ret til at ændre Grundloven ligefrem, betviler ingen, naar det sker inden den af Grundloven selv satte Ramme.

360 Men kan det ske udover denne Ramme? Der staar, at vi ikke skal ændre Grundloven udover dens Principer, hvilket vil sige, at vi ikke skal ændre den uden i Uvæsentligheder.

365 Og herpaa maa hver Thingramd, hver Valgmand aflægge Ed. Kan en Ed brydes?

En Ed kan ikke brydes; men Ed til Lovene forbyder ingen at arbejde for at faa andre Love, naar han samtidig er de Love lydige, som er til. Vi har aflagt Ed paa alle Love, og vi arbejder dog stadig paa at faa mange forandrede. Dette
370 Spørgsmaal gaar vi selvfølgelig forbi.

Vi saa, at et Folks Behov er Lovenes Lov, idet nemlig et Folk altid udvikler sig og derved bliver et andet; og den Tid kan jo tænkes at komme, at vort Behov kræver en anden Grundlov end den vi har.

375

Kan vi saa ændre den? Jo, svarer somme, naar de to Fuldmægtige, Stortinget og Kongen, derom bliver enige - med Husbonden? Nei, indbyrdes!

Men hvorpaa støtter de dette? Ikke paa Grundloven; thi denne taler intet om
380 Kongens Deltagelse i Grundlovsarbejde, og dernæst er det netop Stortinget,

som Grundloven forbyder at komme ud over en vis Grænse.

Denne Theori, at vor Grundlov kan ændres ogsaa i sine Principer, naar
385 Storthing og Konge derom er enige, støtter de paa, at Grundloven er en
Kontrakt mellem disse to Fuldmægtige - og Husbonden? nei, atter mellem de to
Fuldmægtige indbyrdes! Den kan ikke ensidig opsiges; men tilsammen kan de
opsige den! Altsaa Folkets fri Forfatning gjøres om til en Kontrakt mellem dets
to Fuldmægtige, og kan ovenikjøbet alene ombyttes, naar disse herom bliver
390 enige indbyrdes, hvad de sandsynligvis aldrig bliver!

Sligt hører til, hvad jeg vilde kalde, den juridiske Smaakrangel; hvorefter vort
politiske og religiøse Liv endnu er saa fuldt. Det er modbevidst i det
foregaaende, derved nemlig, at en Grundlov er et Udtryk for et Folks Behov.
395 Den maa bestemme manges Rettigheder og Pligter foruden de to Fuldmægtiges;
indskrænket hertil kan den ikke være, selvfølgelig heller ikke til at være en
Kontrakt mellem disse to. Men Hovedspørgsmaalet staar igjen: Grundloven har
selv forbudt en væsentlig Forandring; den nævner altsaa heller ikke Maaden,
hvorpaa en saadan kunde gjøres; kan vi saa alligevel gjøre den? Spørgsmaalet er
400 vigtigt; for derved faar vi afgjort, om et helt Folks Udvikling skai bøie sig under
Loven, enten Folket vil eller ei. Vi faar afgjort, om det er Loven som er suveræn
eller om det er Folket, om det er den døde eller den levende. Mange tænker den
døde; jeg tænker den levende.

Hvilken som helst Fortolkning, som gjør Grundloven uforanderlig i sine
405 Principer, forudsætter, at her i Norge raader Forfedrenes Meninger og Behov
ifra 1814, og ikke Folkets Meninger og Behov i Dag og i Morgen, ikke vor egen
og vore Børns Velfærd. Forfedrenes Maal for Erfaring, Kundskab, Magt, Frihed,
Æresfølelse, det skal til evig Tid være vort? Da kunde den Tid nok komme, at
410 Forfedrenes Lov blev frygtelig for snever for os, blev vor værste Tyran, der vilde
avle Misnøie, Hykleri, Lovløshed, Oprør iblandt os.

Da Forfedrene i 1814 satte ind den Bestemmelse, at Grundloven ikke kan
ændres i sine Principer, overskred de simpelthen sin Myndighed; de tiltroede sig
415 selv Ufeilbarhed, og denne deres Feiltagelse kan Efterkommerne ikke sætte over
sit eget Behov eller sine Børns Velfærd. Grundlovens Principer er som alle
Lovbestemmelser bindende, til de bliver skadelige; da sættes nye i deres Sted.
Om Principerne i Grundloven binder Storthinget, berøver de ikke Folket dets
konstituerende Ret.

Men hvorledes skal dette ske? I vor Tid behøves neppe dette Spørgsmaal besvaret, og naar det engang bliver nødvendigt, vil Svaret give sig selv. Hvorfor?

425 Jo; - er Folkesuveræniteten først blevet en ligesaa stærk Magt som Absolutismen engang var og den almene Retfærdighedsfølelse en meget stærkere Magt end Kongens hvervede Soldater engang var, saa spiller ikke den Sort Spørgsmaal længer nogen Rolle; Folkesuverænitetens Vilje bliver Virkelighed med samme Lethed som den absolute Kongens engang blev det - og med umaadelig mere
430 Autoritet, fordi de Bydende tillige er de Lydende. Netop fordi man ikke vil vedtage Folkesuveræniteten, stilles alle disse Formspørgsmaal nu ivejen. Men er den blevet vor af alle vedtagne øverste Herre, da kan f. Ex. ingen Konge være Repræsentant for et Folk, som ikke er kongelig sindet. Begge Parters Æresfølelse vil forbyde det; Umuligheden vil vise sig alle vegne og tilsidst blive overvældende.
435 - Da finder nok Formspørgsmaalet sin stille Løsning; vi behøver vist ikke idag at svede over det.

Endnu er den absolutistiske Arv i vore Forestillinger for stærk; endnu ser mange i Kongen Folkets Herre istedetfor dets Tjener, og der er i flere konstitutionelle
440 Stater endnu visse Standsinteresser, som finder sin Regning i at holde disse Forestillinger fast i Folket. Bismarck er disses Ordfører og Chef i Øjeblikket.

Men allerede nu er der omtrent 100 Millioner Republikanere (jeg tar ikke de sydamerikanske ufærdige Republiker med). 100 Millioner i de mest civiliserede
445 Stater, - og Republikanernes Mængde i Kongedømmerne (som jeg heller ikke har regnet) øges daglig; Bismarcks Klager derover har nylig hele Verden hørt.

Under disse Omstændigheder vil den absolutistiske Arv tage hurtig af, og Kongens Forhold blive opfattet som det er. Endnu vi vil opleve, at Størstedelen
450 af Norges Repræsentanter er vitterlige Republikanere, valgte som saadanne; ja, den Tid vil ikke engang være fjern. Ingen kan hindre det, vore Forhold begunstiger det i særdeles Grad. Men derfra og til Republiken er endnu et langt Stykke; her taler mange Forhold med, mange Interesser, megen Frygt, et Folk rider ikke samme Dag som det sadler.

455

VI

Og hermed gaar jeg over til at stille Folkesuveræniteten op mod den Frygt for

460 den, som man udspreder. I dette Stykke deler den Skjæbne med Republiken.
Man er især ræd for Folkets Reformiver og Bevilgningsflothed; imod den skal
Kongen bruges! Tænk Verdens ødsleste Institution som frister hele Statslivet, ja,
det kommunale og private med, til Ødselhed, skal sættes paa Vagt mod
Ødselheden! Kongen er fortiden Novembermændenes «Laas for Kassene»,
465 deres «Dobbelt-Laas», «Kontrol», «Sikkerheds-Ventil»; han faar i denne
Egenskab næsten lige saa mange Kjælenavn som han har Titler, og af lige saa
tvilsomt Værd som en Del af disse.

I vor hele Kamp har intet forundret mig mere end den Paastand at Folket, naar
470 det fik hele Magten ubeskaaret, skulde blive for reformsygt og for flot. Hvilket
civiliseret, frit Folk har indgivet dem denne Frygt?

Man har nævnt Franskmændene. I den nyere Tid har dette Foregangs-Folk
blevet frataget sin Frihed - en Gang ved Armeen, en Gang ved fremmede
475 Tropper, saa en Gang igjen ved Armeen. Den absolutistiske Arv har tilladt slige
Forbrydelser; dens Særegenhed, at Magt gaar for Ret har ikke været dybt nok
foragtet. Men hver Gang har Folket taget sin Frihed igjen, og engang i
Besiddelsen af Friheden har Franskmændene ingen voldsom Reformiver eller
Flothed vist, Tværtom; de mange vidtgaaende Partier er til begge Sider holdt
480 nede og i Skranker af det store det mægtige Folkeflertal.

Vi har vænnet os til at betragte vidtgaaende Partier i og for sig som en Ulykke,
hvilket de ingenlunde er; thi de er altid Udtryk for Interesser, som er forsømte,
Dele, som er undertrykte, Sandheder, som har Interesser imod sig, eller
485 Særinteresser, som trodser al Sandhed. Lad dem tale! Saa faar vi den Kritik, vi
trænger, og de den Rettelse, som de trænger. Den retskafneste Mand, som ikke
faar Kritik, sidder tilsidst bred og magelig over megen Uret. Det samme gjælder
et Folk. Altsaa vidtgaaende Partier er en Velgjerning snarere end en Ulykke; det
sidste bliver de første, naar de ikke kan holdes inden de Grænser, som
490 Minoriteter faar finde sig i at respektere, til de ad Overbevisningens Vej vinder
Fremgang. Men sæt, at det var galt med de vidtgaaende Partier i Frankrige,
hvorfor skal Nordmændene endelig sammenstilles med Galler og Romaner? Vi
er Germaner. Har de andre Germaners, har vor Frihedshistorie før eller nu vist
os som letsindige Reformivrere eller som flotte?

495 Et Folk er en Samling af tusener forskellige Interesser, spredte ud over et vidt
Jordsmon, men alle fæstede til givne Forhold; en Samling af højst forskellig

500 Udvikling og Karakter, men alle bundne i Tradition og Sædvane. Er dette noget at springe afsted med? Kan Landmænd, Kjøbmænd, Sømænd, Haandværkere, Arbejdere, Lærere, Embedsmænd - og det ovenikjøbet nordiske! - kan de naarsomhelst trommes op til Spring-Marsch mod Reformer, og Flothed, bare en Agitation giver Signal?

505 Aldrig har Novembermændene rid daarligere Argumenter end disse. De er dragne lige ud af de absolutistiske Arve-Minder. Thi da hed det hvergang det mindste Nyt truede: Vorherre ved, hvorledes det vil gaa os? Det er Slave-Idealet at faa sidde ansvarsløst i Fred. Dersom Kongen var syg, skalv hele Landet; Vorherre alene vidste hvorledes den ny Konge vilde blive! Dengang vi under
510 Dansketiden havde et Slags Rigsraad, bad det om at faa slippe at komme saa ofte sammen; da de andre fik Universitet, havde vi ingen Trang til det. Da de danske Bønder bødes at blive fri Stavnsbaandet, underskrev de i tusenvis en Adresse - naturligvis med paaholden Pen - som bad, at man maatte lade dem i Fred. Da vi havde faaet Friheden, samlede Oplandsbønderne sig for at give Kongen
515 Enevoldsmagten tilbage; thi Vorherre alene vidste, hvad Storthinget kunde finde paa; Frygtens Vilkaar er det usleste af alle at leve paa.

Det er en herlig Arv, Novembermændene her løfter!

520 For fort kommer det vist ikke til at gaa, naar et helt Folk skal bestemme. Uvidenhedens, Fordommens Arv er gammel og tung. Til at støtte den behøver vi vist ikke kongelig Hjælp.

VII

525 Endelig stiller jeg Folkesuverænitetten op i Forhold til Sverige, med hvilket Land vort er forenet. Der kan komme den Dag, at vi ønsker en anden Form for vor Forening. Men man paastaar, at vor Foreningskontrakt kan ingen af Parterne ensidig opsige; altsaa her er vi ikke suveræne.

530 Er dette saa? Vi har i vore Dage seet, at Konkordatet med Paven har et par Lande opsagt ensidigt, Og Konkordatet er dog en Kontrakt af den dybeste materielle og aandelige Indgriben i et Lands indre Liv. Vi har oplevet, at Rusland opsagde ensidig sin Sortehavskontrakt med ikke mindre end fire Stater, og deriblandt England og Frankrige. Moralsk Ret til det maa man altsaa have;
535 ellers havde vi vel hørt det. Men det kommer jo an paa, om man ogsaa har fysisk

Magt til det, og det maa jo vedkommende selv bedst vide. Jeg fejler vel ikke ved at paastaa, at det Folk, som ikke kan opsige sin Kontrakt med et andet, det er
540 intet selvstændigt Folk? De som sluttede Foreningen med Sverige levede i en Tid, hvor man troede at have naaet noget endeligt. Vi ved, at Udviklingen er uendelig, og at Livet kan løse idag, hvad der blev bundet igaar.

Jeg har seet et svensk Blad, Göteborgsposten, paastaa om os, at et selvstændigt
545 Folk var vi heller ikke; vi var et erobret Folk. Men Paastanden blev gjort i et saa uartigt Sprog, at det antagelig var for skræmme. Ogsaa for at skræmme truede samme Blad med, at Huset Bernadotte kunde sige os op. Vi drager den Slutning deraf, at selvfølgelig kan vi ogsaa opsige Huset Bernadotte; i slige Ting er Retten gjensidig. Men kan virkelig det samme Blad antage, at kongehuset er opsigeligt,
550 men ikke Foreningen? Hvad skulde gjøre den uopsigeligere end Huset Bernadotte, al den Stund dette er det svenske Kongehus, og Foreningen vitterlig bestaar deri, at den svenske Konge tillige er vor? Göteborgsposten er den eneste, som kan svare herpaa.

555 En anden Sag er, at Forholdet til Sverige forlanger den Hensynsfuldhed af os, at vi ingen anden Form for Foreningen begjærer, før vor Trang til det er forstaaet i Sverige; ligesom til Gjengiæld Forholdet til os paalægger Sverige de Hensyn: ikke at hindre det, som viser sig at være nødvendigt for vor Lykke uden at skade deres.

560

VIII

Saa tænker jeg, at jeg har undersøgt alle de vigtigste Forhold, hvori
Folkesuveræniteten kan prøves. Lad os gjentage det!

565

Den bestaar i: at have den uindskrænkede øverste Myndighed over sine Rettigheder.

Et Folk, som i fuld Suverænitæt giver Dele af Magten til Fuldmægtige, f. Ex. til et
570 Storthing og en Konge, kan ikke tænkes derved frivillig at have givet fra sig sin øverste Bestemmelse.

At ville paastaa dette og stille Magt op ved Siden af Folkesuveræniteten, er i Principet at sætte Borgerkrig ind som sidste Afgjørelse i Grundloven.

575

Det samme er det at nægte Folkesuverænitetens øverste Afgjørelse, hvor de to Fuldmægtige ikke kan forliges. I Rigsretten har vi et Udtryk for Folkesuveræniteten i vor Grundlov, ligesaa i dens § 79.

580

Naar et Folks Behov kræver det, kan Folkesuveræniteten ændre hele Grundloven trods hvad derom staar i den. Thi ikke Forfedrenes Menig om dens egen Ufejlbarhed kan være Leveregel for os, alene vor og Børnenes Lykke. Den modsatte Opfatning kan føre til umoralske Forhold.

585

Efterhvert som Folkesuveræniteten vinder samme Myndighed i Staten som Absolutismen før havde, fordi den almene Retfærdighedsfølelse har vundet større Magt end Vaabnene før havde, vil det blive altid vanskeligere at sætte absolutistiske Erindringer op imod Folkesuveræniteten. Der vil derfor komme en Tid, og den er ikke fjern, da f. E. ingen Konge tør sidde Konge, naar Folkemeningen har fældet den hele Institution.

590

Lige over for andre Magter vilde et Folk ikke være selvstændigt, hvis det ikke kunde opsige en indgaaet Kontrakt.

595

I alle disse Forhold, indad og udad, kjender Folket ingen anden Indskrænkning end den, som dets Interesser, dets Svaghed, dets Klogskab, dets Moral paalægger det.

Den, som tror paa sit Folk, antager de er stærke nok til at holde det paa det godes Vej; thi for en og tilsammenlagte udgjør disse Sætninger et frit Folks Program. Man kan nægte dem saa længe man tror at have Magt til at gjøre det; men hvor hurtig det hermed er forbi, beror paa Folket, nemlig hvor snart dette gjør det til sin Ejendom, hellig som Retten at være et frit Folk, dyrebar som Pligten at sikre Børnene sunde Vilkaar at voxe op i.

605

IX

Mod hele denne Opfatning rejser man, hvad man selv kalder, en Hoved-Indvending, det er, at Storthinget i politisk Forstand er det samme som Folket, altsaa bliver Kongen Storthingets Fuldmægtig, og dette, d. v. s. et tilfældigt vexlende Flertal i dette, den egentlige suveræne Herre i Landet.

610

Men forat denne saakaldte Hoved-Indvending kan blive sand, maa først

følgende være bevist:

at to Millioner Mennesker er det samme som 114 Mænd, det være sig i politisk Forstand eller i hvilken som helst anden Forstand; -

620

at de to Millioner politisk ikke er til, naar de 114 har traadt sammen; at i samme Øjeblik taber de to Millioner sine Interesser, sin Kundskab, sin Vilje, sit Sprog, altsaa ogsaa sin Indflydelse paa, og sin Dom over, - ja, sin Doms Følger over de 114.

625

Dette faar man aldrig bevist. Det vilde ogsaa være det samme som at bevise, at vi ikke levede under det repræsentative System. I hele den nyere Tids Historie kjender jeg alene et eneste Tilfælde, hvori et parlamentarisk Flertal gjorde Forsøg paa Oprør; thi saa maa det kaldes, naar det vil være Herre istedetfor Tjener. Det var da hin Forsamling, som efter den tysk-franske Krig skulde ordne Frankriges Forhold, ikke vilde lystre og gaa fra hverandre, men sidde og indføre Monarkiet. Mod sin egen Vilje maatte den indføre Republikken; Folket befalte!

630

Det er for slige Tilfælders Skyld, at Statschefen, den anden af Folkets Fuldmægtige, har Opløsningsret, en Ret som Kongen ogsaa maa faa hos os. Er man ræd for, at den kan misbruges, saa giv en Bestemmelse om, at Opløsning alene kan finde Sted én Gang i én Valgperiode.

635

I tvilsomme Tilfælde, d. v. s. hvor man ikke er sikker paa, at Fuldmægtigen gjør hvad Herren vil, maa Folkesuverænitetens anden Fuldmægtig passe paa.

640

Jeg tør paastaa at Opløsningsret faar han ogsaa hos os netop til Værn om Folkesuveræniteten, strax han opfatter det som et saadant og ikke som et kongeligt Privilegium.

645

Og sa falder den sidste Grand til slig taabelig Tale som den, at et Storthingsflertal hos os mere end andetsteds kan spille Mester istedetfor Tjener. Jeg lægger til, at i vort forsigtige Folk er der mindre Fare for saadant end i noget andet, jeg kjender.

650

Men netop af dette Exempel ser vi, at Husbondsretten ikke er hos Storthinget, saa lidt som hos Kongen, eller hos begge tilsammen; de maa begge handle med et Øje vendt mod den Mægtige bag dem.

Iaar skal denne Mægtige spørges om sin Vilje, sin Dom; thi de to er i Strid.

Maatte den gives med Tydelighed og Alvor! Derfor et Ord til hver af eder som er Vælger.

Hvo du end er, vær vis paa, at i din Levetid forelægges dig som Borger ingen Sag, som er vigtigere end denne, hvori du nu skal dømme.

Du skal afgjøre om vort Folk har sin Husbondsret eller om det har givet den fra sig. Man nægter, at Folket er Herre i Norge.

Kampen har allerede mange Slagdage, og den vil faa flere.

Men et kan nu ske: Folkesuverænitetens Fane kan samle et større Flertal end nogensinde før og derfor besætte Stillingen, hvorfra den har Forsvarets og Anfaldets hele Magt.

Vær med herpaa! Slip paa Valgdagen hvad andet du har i din Haand og dit Hoved, forat stille dig under Fanen!

Du vil siden finde alt dit igjen under Folkesuverænitetens Værn, det eneste Stats værn som er trygt, fordi det er det eneste sædelige; thi her hviler Styrelsen paa de Styredes Samtykke. Naar alles Vilje og Indsigt samles i den almene Retfærdighedsfølelse, og denne tilsidst afgjør Sagerne, da har dit Arbejde sunde Vilkaar.

Vær med herpaa, du, som er Vælger! Og kom ikke alene; tag med dig dem, som ikke har tænkt sig, det var en Pligt at møde frem. Vi giver hverandre saa mange Oplysninger, som ikke er videre værdt, kanske ikke engang gode: - giv da
 685 hverandre nogen Oplysning om, at den, som stemmer her, han lægger en Seddel ned for sit Barns Fremtid; thi paa denne staar, hvad Vilkaar Barnet skal faa at vokse op i, - om i den Strid, det Klassehad, den Frygt, som mange af os nu lever i; - om i den sene og tarvelige Oplysning som vort Folk i det store endnu har, fordi det endnu ikke fuldt raar sig selv; - om i den Utryghed, den Magtesløshed,
 690 som to stridende Viljer giver, saa alt staar stille; - om i den Uvished hvorhen dette i Længden gaar - til et selvstændigt Norge eller til et Forhold til Sverige som Skotlands til England.

695 Din og dine Kammeraters Stemmeseddel bærer denne Afgjørelse for vore Børns
Fremtid.

Møder bare alle frem, saa ved jeg, at inden Aaret er omme faar vi høre fra
Landsende til Landsende: i Norge skal det norske Folk være Herre, det og ingen
700 anden, nu og for alle Tider. - Det leve!

Kilde

Om Folkesuveræniteten, eller det norske Folks Husbondsret. Kristiania 1882.

URI

705 <https://www.virksommeord.no/tale/det-norske-folks-husbondsret>

710

715

720

725

730